

827.512.122-8

III 31

к

АРХИВТІК
КОР

МҰХТАР ШАХАНОВ

ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ

ТАҢДАМАЛЫ
ӨЛЕҢДЕР,
БАЛЛАДАЛАР,
ӘНДЕР

Саралауға ұлтсыздықтың, сатқындықтың қыспағын,
Әр қазаққа керек бүгін мүлде жаңа ұстаным:
Бір сәт тежеп атқарылар қызметін құлқы үшін,
Толғанбаса жойылуға бағыт алған ұлт үшін,
Рухсызданған жанұясында күреспесе тілі үшін,
Сын сағатта өз ұлтымен бірге алмаса тынысын
Бұған қоса намыссыздық сырқатынан сорласа,
Құжатында қазақ болып жазылғаны далбаса!
Хақымыз бар ондайларға сөз арнауға бөлектеп:
“Тәлім берген ата-анаң және өзіңе нәлет!” деп...

Мұхамет

Мұхтар ШАХАНОВ

ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ

**ТАҢДАМАЛЫ
ӨЛЕҢДЕР,
БАЛЛАДАЛАР,
ӘНДЕР**

1 том

Алматы - 2012

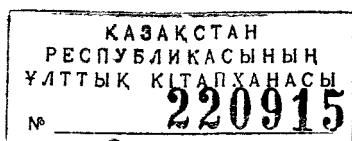
УДК 821.512.122
ББК 84 (5 Қаз) 7-5
Ш-31

Ш-31 Шаханов М. Шығармалар жинағы
Таңдамалы өлеңдер, балладалар, әндер./
Мұхтар Шаханов. – Алматы: 2012
1-том. -2012, 448 б.

ISBN 978-601-7297-11-4

Қаншама ақын-жазушылардың елу жылдық, алпыс жылдық мерекелерінде өз ана тілінде 10-15 томдық шығармалары жарық көріп жатса, биылғы жылы жетпіске шыққан, поэзиясын ЮНЕСКО әлемдік поэзияның осызамандық жетістігі ретінде бағалаған, есімі Біріккен Ұлттар Ұйымының алтын кітабына жазылған, елімізде, көзі тірі ақындар арасында өлеңдері ең көп жатқа оқылатын ақын Мұхтар Шахановтың күні бүгінге дейін 2 том шығармасы бірігіп шықпаған екен. Елдік, ұлттық мүдде үшін арпалысып, шындығын ту еткен әрбір қаламгердің қашанда жолы мен тағдыры қиын болатынына тағы да Шаханов феномені дәлел бола алады. Кейбір адамдардың азаматтығының арқасында ғана жарық көргелі отырған, әрдайым шындық биігінде самғайтын, “Түркі тілдес халықтар арасындағы ең үздік әлем ақыны” атанған М.Шаханов шығармаларының сегіз томдығы қалың жұрттың өзгеше қызығушылығын тудырары күмәнсіз.

I-томға ақынның таңдамалы өлеңдері, балладалары, әндері және әнге жазған өлеңдері енді.

УДК 821.512.122
ББК 84 (5 Қаз) 7-5

ISBN 978-601-7297-11-4 (т1)

ISBN 978-601-7297-09-1 (ортақ) © Шаханов М., 2012

ОТЫРАР КІТАПХАНАСЫНЫҢ РУХЫН және ШӘМШІ ҚАЛДАЯҚОВҚА ҒАШЫҚ БОЛҒАН ҚЫЗДАРДЫ ҚОРҒАУ

– Отырардың ән, жыр даңқы қазір екеу ғанамыз
Ал, рухи көшбасшымыз Әбунасыр данамыз.
Екеумізді он орайтын өтті қанша бабамыз
Тіпті оларды түсінуге жетер емес санамыз.
Сол тұлғалар арасында біздер мүлде баламыз,
Біз төменнен санағанда бірінші орын аламыз, –
деді Шәмші Қалдаяқов бұдан отыз жыл бұрын,
Әуеніне жалғап тұрып Сырдың сұлу сыңғырын.

Құм астында ешбір асыл қазынаға бергісіз,
Ғұламалар жатыр әлі ұрпағына белгісіз.
Біздің өлке сол ерлерін неше ғасыр сағынды?
Көйлек киген қайғы мұңнан,
Көне тарих айдынынан
Тағы отыз Отырарлық әл-Фараби табылды.

Отырардың көне халқы пайымды әрі зейінді.
Отырарда Александрия қаласынан кейінгі
Кітапхана болып еді әлемдегі ең үлкен
Сол ғаламат оқырман рух бұл заманда жеңілген.

Иә, қазіргі Отырарда рух отын жағарлық,
Шын оқырман үшеу-төртеу... саусақпенен санарлық.
Сан ғасырлық ой-сананың қоры болған Отырар,
Білім, ғылым ордасының зоры болған Отырар,
Ізденбейтін қанатсыздың соры болған Отырар,
Бүгін мүлде басқа күйде, заты жоқ та, аты бар.

Бүгін жұртты билеп алған жеке мүдде, бас қамы.
Таңғажайып кітапхана – өр парасат дастаны
Өртелсе де ұлы монғол әміршісі қолымен,
Шыншыл рух қоршалса да зұлымдықтың торымен
Жұрт шатасып Шыңғыс ханға алғыс айта бастады.
Үн қосты оған кей Отырар қарттары мен жастары
Құлдық сана болмақ па енді ұлтымыздың асқары?

Фарабилер отанынан – біз туылған өңірден,
Түйсік, сана алғырлығы сегіз ғасыр шегінген.
Сол данышпан бабалардың бізге бөлген үлесі –
Ұлтты және тіл мен рухты сақтап қалу күресі.
Бұл маңызды күресте де тым алшақтап арамыз,
Ру-руға бөлініп
Елдік, ұлттық топтасудан жерініп,
Іс түгілі ой қосуға жетер емес шамамыз.

Бірақ, шүкір, Отырардың қайсар даңқын құлаған,
Әніменен асқақтатты қайсар мұртты бір адам.
Ойланды да, ізденді де таңды ылғи таңға ұрып,
Аз-ақ жылда бар қазаққа жіберді ән салдырып.
Мойындатып әуен, әуез көгіндегі ғажапты,
Өз ұлтына бет бұрғызды ол талай шала қазақты.
Міне осылай, қалың жұрттың бола білді сүйеуі,
Жәмила атты Қалдаяқтың келінінің күйеуі.
Әрқашан да өзін тастап жел мен оттың өтіне,
Дүние, мүлік дегендердің қарамады ол бетіне.

Тіршіліктен кетті солай ұлы сазгер саналы,
Бар байлығы – қалтадағы мүштігі мен қаламы.
Кетті өмірден, алшысынан бір сәт тұрмай асығы,
Қазақ түгіл дүнген, сыған қыздарының ғашығы.

Іні-досы ретінде мен, бармай бері, әріге,
Алғыс айтам оған ғашық болғандардың бәріне.

Рухани парасаттан тасаланса кімде-кім,
Қорлағаны азаматтық һәм тарихи міндетін.
Көркі Баян сұлудан да кем түспейтін, нансаңыз,
Ұлтын, тілін сатқандарға ғашық боп жүр қанша қыз.
Біз неліктен жеке мүдде ой-ағымын тасыттық?
Ең қауіпті іс – рухсыздыққа, ұлтсыздыққа ғашықтық.
Фараби, Абай, Шәмшілерге рухи ғашық болмаса,
Ең көрікті арудың да сұлулығы далбаса!

КОМПЬЮТЕРБАСТЫ ЖАРТЫ АДАМДАР (Рухсыз күш формуласы)

Елге ұстаздық еткен қарттан алғыр, құйма құлақты,
Қонақтары сұрапты:

– Аға, неше балаңыз бар соңыңыздан самғаған?

– Бір жарым! – деп тіл қатыпты әлгі адам. –

Ал, дәл айтсам, үш ұлым бар зерек әрі білімді,

Үшеуі де ғылым қуып назарға ерте ілінді.

Сол үш ұлдың бірі ғана қайсар, ұшқыр арманын,

Техникалық санаты мен ғылыми өр талғамын

Өз ұлтының рухани байлығына жалғады,

Содан шуақ, қуат алып, ғаламдық ой толғады.

Екі ұлымның тағдырында ол өзгеріс болмады,

Екеуі де жалаң білім шеңберінде сорлады.

Рухы, жаны аласаның зорлық жатар парқында,

Сондықтан қос перзентімді санаймын мен

жарты ұлға.

Мейлі, мейлі, екі ұлымды қақса да уақыт арқадан

Нағыз ұлым біреу ғана, ана екеуі жарты адам!

Иә, бізді қайда апармақ мына заман ақпалы?

Ұлан-байтақ жерімізді жарты адамдар қаптады.

Қайда барсаң көз алдында өнеге боп жарқылдар,

Жарты бастық,

жарты ұстаздар,

жарты қыздар,

жарты ұлдар.

Президент пе, депутат па, тракторшы ма, бәрі бір,

Бойын рухтан аулақ салса бәрінің де мәні бір.

Өз халқының тілі, ділі – зор адами парқына,
Тамыр жалғай алмағандар не сыйламақ
халқына?

Бұл қазаққа көз өткен бе,
Тілдің мұңын сөз еткенде
Кей басшылар нақ бір жылан көргендей боп
қалтырар...

Ұлтсыздардың бәрі – рухи мүгедектер, жартылар.
Тілін, ұлтын менсінбеуден ол қасқалар бақ табар,
Бар назары материалдық игілікке тоқталар.
Жағымпаздар қолдауымен олар бүгін мақталар,
Ал тарихта «рухын сатқан қарын құлы»
боп қалар.

Біз қанша мың жас өскінді аттандырдық шет елге:
Білім алып келсін дедік,
Жер, ел танып көрсін дедік
Бірақ осы ізгі үмітті жалаң білім өтер ме?
Қайтсек екен, мониторкөз, компьютербас, жас талап,
Білім+Рух болуы үшін ажырамас қос қанат?
Қай кезде де білім – күшiң, әрi нұрлы жетегiң.
Білімнің де адамзатқа зияны бар екенін
Кім ойлапты құдайым-ау,
егер ұры қаншама,
Зор білімін құлығына қару етсе жан сала
Бейқам елге оның сыйлар азабы да соншама.

Сан жас қанат ғаламзатқа болмақ үшін өтімді,
Түнгі оттарды іздеп ұшар көбелектер секілді,
Қасиетті ата қоныс – өзен-тауын жерсінбей,
Баба тарих ардақтаған рух тұғырын менсінбей,
Ойын тұсап ессіз, көзсіз еліктеудің жарқылы,

Тек батыстық даңғаза өнер толқынында қалқыды.
Әлде бұл да жолы шиыр ұлтымыздың соры ма,
Қалай түстік біз батыстық киратқыш күш торына?
Қуанып ек, қосылдық деп кәусар бұлақ қорына.
Адасқандай тылсым нудан,
Біз олардың кір су құйған
Жүрек пен ой айнытатын құбырына тап болдық,
Тіпті аз жылда қолда барды жоғалтуға шақ қалдық...

Ұлы Ғабит Мүсірепов – қара сөздің кемелі,
Бүткіл қазақ рухының еңкеймес бір беделі,
Тіршілікпен қоштасатын ең соңғы сәт соққанда
Сол соңғы сәт өз күшінің соңғы шамын жаққанда,
Ажырамай сенімінен,
Діріл қакқан ерінінен,
Қанатты ойын келер күнге аққу етіп оздырған.
Шыншыл тұлға жаны дара,
Нақ мынадай мағынада
Елге арнаған ақтық сөзін маған айтып жаздырған:
**“Шын өнерді басынса да жеңе алмайды асқазан,
Шырқау рух аспанында басқа мүдде, басқа заң.
Ғасырды асар әдебиеті, өнері ұлы болмаса
Ұлт даралық таба алмайды,
Және ұлы боп саналмайды ешқашан!”**

Әр жүз қойдан кезінде біз үш жүз қозы алғанбыз,
Ғарышқа да құлаш ұрып, Айға түрен салғанбыз.
Рас, қазір күллі әлемде байлыққа ауды есіл дерт,
Байлығы озса мысықтар да жолбарысша көсілмек.
Бес жүз қабат үй салу да емес бүгін боз елес,
Ақшаң болса “маймылды” да бастық сайлау сөз емес.
Адамзаттың бар тағдырын енді ақша шеше ме?

Қарындарды – тек өз қамын ойлаған,
Залымдарды – қан төгуге тоймаған,
Ұрпақтары үлгі тұтып, орнатуда кесене.
Әділдікке деген сенім бірте-бірте өше ме?
Жол бар ма екен аман өтер пенде-мүдде орманнан,
Адамдықтың салтын қайттік,
даңқын қайттік қорланған?

Бүгін неге рухсыздық секілді зор батырлық?
Ізгіліксіз батырлықтан зардап шегіп жатыр жұрт.
Ньютон ашқан үшінші заң нені үндейді білдік пе?
“Әрбір қимыл – қарсы қимыл тудырады” тірлікте.
Егер қарын байлығынан рухымыз пәс тұрса,
Ұқсас, тектес жебір ойлар бір бағытта асқынса,
Қоғам қалай ұстамақшы әділ ойдың шылбырын,
Жан байлығы саяз күштер жек көреді бір-бірін.
Олар қазір заманды алдап, заңдастырып әр ісін
Оятпауға құлшынады аңқау елдің намысын...

Оян, Данте, Фирдоусидің және Абайдың айбыны!
Бөгей алмау ғасырға сын бұл тасқынғөй қайғыны.
Қол қусырып көнеміз бе,
Үнсіз жата береміз бе,
Робот-түйсік арқаланған,
Мейірімі тұл жарты адамдар
Жердің бетін түгел жаулап жеңгенше?..

.....
Дөңбекшиді көңіл-ғалам,
Бүгін өлу жеңіл маған,
Осы рухсыз жеңістердің ертеңіне сенгенше...

ЕРКЕКТЕРГЕ КӨЗҚАРАС **немесе** **ӘЙЕЛГЕ СИРЕК ЖОЛЫҒАТЫН БАҚ**

Отырарда бір қадірлі қарияның қанатты,
Тұлпар тектес аты бопты сүйсінткен бар алапты.
Мінезі сәл жайсыз екен шодыр бала іспетті, –
Шаршап-талып шөлдесе де арықтан су ішпепті.
Жек көргені жақын келсе тарпып, теуіп тістепті,
Содан аяқ шідерленіп, бастан жүген түспепті.
Бозбалалар сымбатына көз тастайтын табына,
Қарияның ай дидарлы қызы бопты тағы да.
Сол жас ару, әкесіне былай депті бір күні:
– Әке, сенің дарқандығың шақырады күлкіні,
Қикар, тентек мына атыңды мәпелеуді қоймайсың,
Айырбастап,

сатып,

сойып неге көзін жоймайсың?

– Рас, қызым, сөзіңнің жоқ қатесі,
Аттың қикар мінезі бар, – деп күрсінді әкесі, –
Тек бұл бейбақ ат біткеннің зерегі,
Түскен кезде бәйгелерге, жарысқа,
Жаралғандай шабу үшін алысқа,
Арын салып,

күшін, терін төгеді,

Бірақ сөзсіз бірінші боп келеді.
Әйгілеген елге күшін,
Сол ғаламат енбегі үшін,
Қикарлығын кешіруге болмай ма?!
Кешірсек бетте таңба қалмай ма?!
Аз ба елде, тұлпарды асқан бағы бар,

Жуас, көнбіс,

моп-момақан жабылар.

Қасиетін сезбесе де тәлім алар, табынар,

Жуасты әркез мақтайтын жұрт табылар.

Бәлкім, тұлпар сол үшін де ызалы.

Ызалыны бағалауға шабандаумыз біз әлі.

Нағыз еркек тұлпарға ұқсас, айнам-ау,

Саған қылмыс ол жайында ойламау.

Толғағы кем талғамыңа бар таңым,

Басыңа бақ қонбай ма деп қорқамын...

Дұрыс шығып әкесінің есебі,

Қыздың жолы болмай қапты деседі.

Ойлан, жуас жан іздеген, жар іздеген, жас талап,

Өмір сенің күткеніңнен әлдеқайда басқарақ,

Еркек сұлу көрінбей ме еркімен,

Еркіндіктің нұры ойнаған көркімен.

Жалғандыққа күрес ашқан ісімен,

Сүйгеніне берген қайсар сертімен,

Және соны қорғай білген күшімен.

Ойлы әлемнің әйелдерсіз күні бар ма көктеген,

Әйтсе де мен әйелге ұқсас еркектерді жек көрем!

Еркектерге еліктеген әйелдің де аз табары,

Иә, әр жыныс өз мінезін сақтауымен бағалы.

Жігіт, жігіт санала ма бұғып жүрсе тасаңда,

Өз пікірі жоқ еркектен қорқу керек қашанда!

Қанаттыны кері тартып, табандап,

Ұшар кезде ұша алмайтын шабандап,

Өз пікірі жоқ еркектер ел басқарса не болмақ?!

Тоқтамайды еркектер мен телпектердің жарысы,

Ойлан, қалқам, еркекті еркек етіп келген – намысы.

Мықты кім бар намыс атты батырдан,
Бір сөз үшін қаншама еркек тіршіліктен жан кешті.
Бір сөз үшін жекпе-жекке шақырған
Қайсар Пушкин Дантесті.

Ар-намыстың құрбандығы
Аз болмапты, қайраулы әлі әділеттің балтасы.
Жердің аман тұрғандығы
Сол намысқой еркектердің арқасы.
Әр кез нұрлы үміт сеуіп алдымызда таң жатсын.
Қайғы келсе жеңілмейтін,
Бақыт келсе семірмейтін,
Ер мінезін қадірлейтін,
Әйелдердің даңқы артсын!

Ал, жас ару, тұрмайды ешкім жолыңда,
Өз тағдырың, дәл қазір өз қолыңда.
Талғамыңды әйгілей ме талабың,
Көкейіңді сезіп тұрмын, қарағым.
Айтқаныңнан шықпайтын,
Меселіңді жықпайтын,
Саған момын, жұп-жуас еркек керек,
Жо-жок, еркек аты бар телпек керек.
Бақаның да әніне сай бағы бар,
Іздегенің жабы болса табылар.
Нағыз бақыт тұяғымен тұлпардың,
Қиялымен сұңқардың,
Өлшенетін мына ұшқыр заманда
Бірте-бірте құнсызданар бағаң да.
Мен сенемін, шын еркектің алдында
Қызаратын күн туады саған да...

.....
Тек ол күннің кеш туғаны жаман да!

ЕЛ ТІЛЕГІНІҢ КҮШІ

Тағдырының той-қызығы тарқаған
Өлкедегі ең бай әрі қарт адам
Сәуле шашқан досы түгіл қасына,
Шығып алып құзар таудың басына,
Жаратқаннан ұлы демеу сұрады,
Үш күн, үш түн жалбарынып жылады.

– О, тәңірім,
Санам мұңға шайлықты,
Бердің маған бұл маңда жоқ байлықты.
Адам аз ба барлықты даңқ санаған,
Бірақ бақыт таба алмадым мен одан.
Қарттық жеңді,
Көрде тұр бір аяғым,
Осыменен бітпек пе өмірбаяным?
Көз жұмарда нені демеу етемін,
Байлығымды кімге сеніп кетемін?
Пейілі мен мерейінен таң атқан
Бір нәресте сыйла маған, жаратқан?!

Сүмбіле шың болып лезде жап-жарық,
Үн естілді ақша бұлтты қақ жарып:
– Сен перзентсіз өтесің бұл өмірден,
Саған сондай жалқы тағдыр берілген,
Ол шешімім өзгермейді және де!
– О, жаратқан, тәтті арманым өле ме? –
Деп сорлы қарт тұманданып көз алды,
Ұзақ тұрды, сосын қайта сөз алды. –
Онда маған мұңға төзер сана бер,
Және үш күндік ғұмыры бар бала бер.

Нәрестемнің иісін жұту мен үшін
Басты арманым, еді қарттық жеңісім...

– Мейлі, болсын! – деді Тәңір дауысы,
Алтын нұрмен арайланды тау іші.

Неткен жұмбақ ғұмыр еді бұл тәтті,
Тоғыз айда жас тоқалы ұл тапты.
Нәрестесін құшып, иіскеп шал сорлы
Сәл де болса тағдырынан бал сорды.
Жомарт көңлін шуақты ойға батырып
Той жасады елді түгел шақырып.
Ат мінгізді жігіттерге санатты,
Балалы үйге сауын сиыр таратты.
Мәрттік нұры асқақтатып қиялды,
Жетім-жесір тоғыз қойдан сый алды...

Пейіл барда зейін қалай қалғысын,
Шын жүректен білдірді жұрт алғысын:
– Бойлайтындай ел мен жердің сырына
Ұзақ ғұмыр берсін, Алла, ұлыңа!
– Ер мен ездің жігін оңай сезінген,
Құдіретті күш кетпесін сөзіңнен!
– Перзентіңнің мейірім ойнап көзінен,
Жомарттығы асып түссін өзіңнен!
– О, құдайым, пендем десең сен егер,
Мына қартқа құламас бақ бере гөр!

Уәделі үш күн тақау қалды бітуге,
Бейшара шал жаманшылық күтуде.
Төрт күн өтті, он күн өтті... бала аман,
Бірақ қауіп өшер емес санадан.

Қырық күн де желіп өтті асыға,
Шал қайтадан заңғар таудың басына
Көтеріліп, алғыс айтты Тәңірге:
– Мұндай шаттық көрмеп едім өмірде,
О, Жаратқан, сенім өлсе – ер жетім.
Өзің үш күн ғұмыр берген перзентім
Әлі тірі. Бір күннен соң бір күннен
Қатер күтіп, ұйықтай алмай жүрмін мен.
Өр адами тағдырымды ырза ғып,
Еттің маған неге мұнша мырзалық?

– Жок, сен өзің мырза екенсің, о пендем,
Адамдығын ту ғып шырқау көтерген, –
деді Тәңір ақша бұлттың ішінен. –
Сен және де дархан жүрек күшімен
Қуантуға тырыстың әр адамды,
Сол пейілің сақтап қалды балаңды.
Қатал тірлік қасіретінен арыған,
Сенің жомарт мінезіңді таныған
Үлкен-кіші түгел айтып ақ тілек,
Жатты өзіңе, балаңа да бақ тілеп.
Адам ылғи бір ізгі істі сағынса,
Игі тілек арнасынан табылса,
Демелсе егер тілек көптің қолымен,
Ескерусіз қалдыра алман оны мен.
Жомарттық – бұл мәңгі арымас қайсар күш,
Саған алғыс айтқандарға айт алғыс!!!...

.....
.....
Қарттың кенет шарықтап ой-шынары,
Ашылғандай шаттығының бұлағы,
Бұлттан бөрік киген тауды жаңғыртып
Қуаныштан айқай салып жылады.

ҚҰРМЕТСІЗ, ШЫНШЫЛ ТҰЛҒАЛАР НЕМЕСЕ ТҮРІК ҚАҒАНАТЫНЫҢ ҚҰЛАУЫ

I.

Отырардан ағып шыққан дариялардың ұлысы,
Құрмет пен даңқ төріндегі
Күллі қазақ жеріндегі қариялардың ұлысы,
Үміт-түлкі зып берсе де,
Сыртта есейіп, сыртта өлсе де,
Туған елден бөлінбеген ой-санасы, тынысы,
Шыншыл – қатал тағдырынан нәр алған әр ұлы ісі
Әбу-Нәсір әл-Фараби бабама
Жағымпаздық шәрбатынан сусындаған бақшасы,
Сахараның боз жусаны секілденген ақ шашы,
Былай депті өз деміне
Өзі піскен арабтың бір патшасы:
– Санасынан шашыраған ізгілік,
Ойы зымыран, дана дейді Сізді жұрт.
Ал мен тынбай ел басқарып келемін
Көңіліме шаттық, сенім қайығын тең жүздіріп.
Еститінім кіл мақтау сөз, (ризамын халқыма),
Күннен күнге даңқ қосылып келе жатыр даңқыма.
Адам бірақ тағдырға шарасыз ба,
Болжап бере аласыз ба,
Құны қанша, мәні қанша мендегі асқақ сенімнің,
Болашағы қалай болмақ ертең мына елімнің?

– Жаңылысса әділетсіз тіл мен көмей жаңылсын, –
деді ғалым – оны болжау қиын емес, әміршім,
Ордаңызға Сізге ерекше маңызды әрі қадірлі
Адамдарды шақыртыңыз ісі ерекше жағымды
Қуат-күшін әйгілеген ой-парқымен, білекпен,

Мақсат, мүдде, тағдырын да өзіңізбен бір еткен.
Және олар қатар-қатар жайғассын
Көңіліңізге кім ең жақын, кім қашықтау ретпен.

Патша аз-кем ойланғанмен сөзге келмей құп болды,
Ет пісірім сәттен кейін Ордаға жұрт лық толды.
Билік – тұлпар, байлық – арба, екеуі бір ат арба,
Алтын артқан арбаға еріп кім шықпайды сапарға?
Болған соң ба бұл елде де байлық күліп атар таң,
Сәудегерлер орын апты ең бірінші қатардан.
Патшасының әр шаттығын бірге жүріп тойласқан
Орда толы жақын-туыс, ой-санасын май басқан.
Бес перзенті қатар отыр, арманымен айды асқан
Сосын, әбжіл шабармандар... сот-қазылар жайғасқан.
Тең бөлінген не бар дейсіз мына фәни жалғанда
Бес-алты адам түрегеп тұр, орын жетпей қалған ба?
(Иә, заманы сыртқа тепсе тасбақадан бақ шабан)
– Мыналар кім? – деп сұрады Әбу-Нәсір патшадан.
– Ә, бұлар ма, өзін менен санайтындар кемеңгер,
Кітап-сітап жазатындар, ақын, ғалым дегендер...
– Түсінікті, – деді ұлы ұстаз, – құзырыңыз қаласа
Болжамымды өзіңізге айтсам деймін оңаша.

Келісілді.

Оңашада Әбу сөзін бастады:

– Ей, әміршім, аласа екен еліңіздің аспаны.
Білесіз бе, заманында айдарынан жел өпкен
Ұлы Түрік қағанаты құлады не себептен?
Шығу қиын бір түскен соң пенделіктің дауына
Оңай соқпас кері бұру рухсыздық ескегін?
Олар іштен және сырттан анталаған жауына
Қарсы қоя білгенімен мың-мындаған әскерін,
МӘДЕНИЕТІН қарсы қоя алмады.

Ұланғайыр ұлы өлкенің бағы солай жанбады.
Сол қателік Сіздің жерден тапқан екен жалғасын,
Ызалы уақыт төбеңізден көтеріп тұр балғасын.
Сіз елдегі басты орынды саудагерге беріпсіз,
Және оған ұлтыңыздың болашағын сеніпсіз.
Рухани байлығына арқа сүйемеген ел
Басқа өлкенің боданына айналады еріксіз.
Әне содан халқыңыздың даңқ-шырағы жанбауда,
Рухсыз ел тауыққа ұқсас, шыға алмайды самғауға.
Жеріңіздің үні болар,
Ар-намысы, гүлі болар жандарды
Сүтке тиген мысықтай ғып шетке қағып тастапсыз,
Сөйтіп, тақсыр, қасіретті қиын тағдыр бастапсыз.
Мына тайғақ заман маған берсе екі жол таңдауға
Десе және: БІРІНШІ ЖОЛ – байлық жолы

шалқыған,

Тек тоқшылық арнасымен керги жүзіп қалқыған.
Бәрі дайын, не ішемін, не киемін демейсің
Өзіңді һәм зәузатыңды шат тұрмысқа бөлейсің.
Тіршіліктен көрер қызық-тамашаң да көп болмақ,
Бірақ қайсар шыншыл Рухың, Дәстүр,

Тілің жоқ болмақ.

Ал, ЕКІНШІ жолмен жүрсең жалаң аяқ кедейсің,
Тағдырыңды тақ-тұқ еткен күн көріспен демейсің.
Тек еліңнің сан ғасырлық мәдениеті саналы,
Кәусар Рухы, Дәстүр, Тілі өз күшінде қалады.
Екі байлық бір жүре алмай бөлінгені болды сын,
Бұл жағдайда мен ойланбай қалар едім соңғысын.
Сену қауіп, терең тамыр жая алмаған талғамға,
Мазмұнынан айырылған
Рух қанаты қайырылған
Елден сорлы ел бар ма екен жалғанда?!
Бөліп ұстар адамзатты мән-мағына, әрінен,

Сана шырмар мәнгүрттіктің залалы үлкен бәрінен.
Бұл зор қайғы ғасырларға кететұғын қапалық
Тұйықтан жол іздер әркім,
Тырысарсыз Сіз де, бәлкім,
Бірақ оған айналаңыз жібермесі ап-анық.
Кетіп барам, қақпаңызды сірә қайтып ашпастай,
Жан байлығы Сіздің елде ит ішпеген кешкі астай.
Енді мұның кері соғар жаңғырығын күтіңіз, –
деді дағы әл-Фараби шығып кетті қоштаспай.

II.

Ұлы баба!
Тағдыры ойнамалы,
Арыстың ай доғалы сағасында.
Бұрымы бұлаң қаққан,
Сәулетін, сәнін бұзбай сылаң қаққан.
Анамыз – сұлу Сырдың жағасында,
Дәуіріне өзгертпеген рухының сағатын
Және ешкімге тежетпеген өр мінезін, тағатын
Он бір ғасыр арасында,
Отырарда туылыппыз екі ақын.
Орын таптың бар жүректің төрінен,
Мен ешқашан теңесе алман сенімен.
Ол ол ма екен, саған тіпті наз айтуға от керек,
Талай-талай алпауытпен шығып едің жекпе-жек.
Өз халқының жан байлығын өзі тепкен патшаға
Әлі күнге жат өлкеде жатырсың ба өкпелеп?
Орныңнан тұр, данышпаным, өр дауысты атан ер,
Елі тыныш болса ғана тәтті ұйқыға батады ер.
Шуда жіптей шатасқан сан жолдан аман өтсін деп,
Өз жерінің басшысына, қошысына бата бер.
Ұлы далаң ажырамай ұлы дәстүр, ұлы ойдан,
Ұсақ, саяз ұлдарының қылығына мұңайған.

Туған елге соқпасын деп өзін көрген қателік,
Мен тілеймін, Ұлы Баба, сен де тіле құдайдан!

БАҚЫТ ГЕОМЕТРИЯСЫ

“БАҚЫТ деген немене бұл, немене екен, немене
Мен шықпаған заңғар шың ба, мен мінбеген кеме ме?”

Бәлкім Бақыт байлық па екен сарандықтан бас алған,
Жомарттығы өзгелердің ырысынан жасалған.
Талайларға байлық жинау болса дағы бас арман,
Кейде Бақыт байларға да қолын бермей қасарған.

Әлде Бақыт сұлулық па, олай дейін десем мен,
Сұлулар жүр бай аяққа кілем болып төселген.
Әлде Бақыт билік пе екен кылыш мүдде ұстаған,
Тіпті қайсар қырандары рұқсатсыз ұшпаған,
Жағымпазы сырт көздерді шошындырып сұрқымен,
Бастығының көн етігін шөткелеген мұртымен.
Шын парасат иелері бірақ оған бармаған,
Олар өзін жаудан бұрын жағымпаздан қорғаған.
Иә, биліктің қадамы тоқ, қамалы жоқ алмаған,
Кей қасқалар биліктен де бақыт таппай сорлаған.

“Бақыт деген немене бұл, немене екен, немене
Көрсет маған, құшақтайын, көтерейін төбемен”, –
Деп едім мен, дәл сол сәтте ойы, бойы сымбатты
Әбден қажып шашы ағарған

ШЫНДЫҚ келіп тіл қатты:

– Бақыт дәйім санасы мен ұғымында әркімнің
Қанша ғасыр осыны елге ұқтыра алмай сарқылдым.

Қане менің соңымнан ер...

Мынау үйге қарашы

Нақ осы үйде жүріп жатыр Бақыт пен Сор таласы.
Үй иесі – жас жұбайлар тілек, ойы қосталған,
Билік, байлық қатар қонып, иықтымен дос болған.
Бірін-бірі сүйгенімен көңілдері тобасыз,
Тобасыздың есігінен кірген ырыс бағасыз.
Келген әрбір жақсылыққа игіліктің басы деп
Шын жүректен қуана алмау – ең қауіпті қасірет!
Солай, солай... Енді, ақыным, мұнда бұрыл деп мені
Шындық тағы ертіп барды жұпыны үйге шеткері:
– Терезеден кара, – деді, жақын тұрып қарадым,
Төрде отырған қос жұбайға түсті кенет жанарым.
Бөлме іші тым қарапайым, ортада ақ дастархан
Дастарханда тек кара нан, қос түйір қант тасталған...
Күйеуі айтты: «жалақы алдым, ертең базар баралық
Саған, жаным, ерекше әсем көйлек іздеп табалық!»
– Көйлегім бар, – деді әйелі

(қабағына мұң қонды) –

Бір бешпетпен жүрсің өзің, міне, қанша жыл болды...

Екеуі де менен бұрын оған шаттық қонса деп,
Алдыменен ол қуансын, оның көңлі толса деп
Бір-біріне сый ұсынып, бірін-бірі жақтады,
Бірін-бірі ардақ тұта ортақ ойға тоқтады.
Көрші аулада баласы өлген жалғыз кемпір бар екен,
Шетсіз, шексіз кең дүние ол сорлыға тар екен.
Бұлар қатар шуақ төге ізетті іске өрісті

Сол кемпірге қыстық киім әперуге келісті.

“Бақыт деген немене бұл, немене екен, немене,
Мен шықпаған заңғар шың ба, мен мінбеген кеме ме?”
Деп қиялдап әр биіктен көрсетіппіз бекер бой,

Тірліктегі әр ісіңнің жаңғырығы болады,
Бұл табиғи жасырын заң өзгеріссіз қалады,
Сол заңға сай сені бақыт не сор іздеп табады.
...Дүниені дүр сілкінткен жас толқынның саналы
Даңқын ешкім, ешкім бүркей алмас.

Оны да еске салады,
Желтоқсанның бас алаңы, қайсар рух алаңы.

БЕСІНШІ ЕРКЕК

Намыс туы желбіреген өрінде,
Дүниеге келтірген сан алыпты,
Отырарда,
Менің туған жерімде
Мынадай бір асқақ аңыз қалыпты.

Жігерімен жіберердей тасты үгіп,
Өнер, ойы тармақты,
Адал, жайсаң жас жігіт
Ел ырысын шашып өткен
Тосын келген қасіреттен
Жанын салып туған жерін қорғапты.

Ал, табиғат – ұлы Ана
Ұланына тіл қатыпты қуана:
– Бұдан да үстем болу үшін мерейің,
Ұлым, саған үш байлықты нысана етіп көрейін.
Нысап керек дәулетке де, баққа да,
Бірін таңда тек қана:
Әр сөзінде от тұратын,
Елге таңдай қақтыратын,

Ғажабы да,
Азабы да орасан
Жұрттан асқан АҚЫЛ берем қаласаң?

Қызығушың көбейетін шашыңнан,
Көрген адам кете алмайтын қасыңнан,
Қызғаныш та тудыратын орасан
Жұрттан асқан КӨРІК берем қаласаң.
Ұмыттырып дүниенің тарлығын,
Кілең игі жақсылардың барлығын
Жинайтұғын дастарқанның басына,
Тіпті, қасы айналатын досына,
Қанаттыға өнегесі орасан
ЖОМАРТ тағдыр ұсынайын қаласаң?

Сонда жігіт былай депті:

– О, құдірет мекенім,
Бұл ғаламат сыйлығыңды қалай өтер екенмін?!
Арнасынан тасып шығып, құйылатын сайларға,
Сөйтіп жұртты қалдыратын әрі-сәрі ойларға,
Ерке және қызба тілмен сөйлеген,
Қайсар, тентек көктемгі өзен секілдімін кейде мен.
Жүрдек дәуір иығыма ауыр жүгін артады,
Дарқандығым,
Бейқамдығым,
Осалдығым бар тағы.
Өзіме-өзім жұмбақ жанмын, –
Бір күн сөзсіз от басам,
Сеніммен

hәм

кешіріммен қарайтын көз таппасам.

Қайда ол көз?

Қанша үміттің жалын босқа қармадым,

Жігер-ойым,
Тәнім,
Қаным,
Шығындалсын бар малым,
Өзің айтқан үш байлықты кеудесіне жинаған,
Бір адал жар жолықтырсаң болмас еді арманым!..

Кәне, кімнің бақ жұлдызы туар екен оңынан?
Сол ер жігіт арман еткен асыл жардың соңынан
Сан мың еркек әлі қуып келеді...
БІРЕУІНІҢ мүмкіндігі әлдеқайда көп еді,
Жомарт, адал әрі жарқын жігіт еді өрелі,
Бірақ оны жігерсіздік бөгеді.

ЕКІНШІНІ шыдамсыздық адастырды жолынан,
Сосын қайтсін, ұстай салды басқа әйелдің қолынан.

ҮШІНШІ еркек қайратты еді жалын шашқан жанардан,
Қара күшке көп сенгеннен нәзіктігі жоғалған.
Шын бінайы сұлулықтың түп тамыры саналған,
Жер бетінде нәзіктікті аман сақтау зор арман.
Нәзіктігін жойған адам
Қыстағы
Терекке ұқсас жапырағы тоналған.

ТӨРТІНШІ еркек қажет шақта тәуекелге бармады,
Жарты жолға жеткен кезде сөніп қалды арманы,
Қазір қайсар тағдырына қарсылықсыз көнеді.
Тек БЕСІНШІ ертең қуып жетеріне сенеді.

Ауық-ауық берілгенмен уайымға,
Өжет сенім айналмағай ойынға.
...Сол бесінші – ең бақытты еркектің
Армандаймын болсам-ау деп тойында.